

XORIJIY TA'LIM TIZIMIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Rajabova M

QarDU mustaqil tadqiqotchisi

Chet elda olib borilgan ko'plab tadqiqotlar ta'limda amaliy psixologiya xizmatlarini rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan. Har bir mamlakatda maktab psixologik xizmatini ilmiy asoslash va tashkil etish uning doirasida amalga oshiriladi. Psixologik xizmat, bir tomondan, mamlakatda qabul qilingan psixologik tushunchalar bilan belgilansa, ikkinchi tomondan, xalq ta'limi ehtiyojlari, ta'lim va shaxsni shakllantirish maqsadlari bilan belgilanadi, ular madaniy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarga bog'liq.

Garchi akademik psixologiya Evropada paydo bo'lgan bo'lsa-da, u AQShda kuchli rivojlandi va umuman olganda klinik psixologiya uzoq vaqt davomida Amerika mutaxassisligi bo'lib qoldi, keyinchalik Evropaga eksport qilindi. AQShda zamonaviy psixologiya ikki omil ta'sirida shakllangan: 1) psixologiyaning akademik fan sifatida rivojlanishi; 2) jamiyatning deviant a'zolariga nisbatan boshqa ijtimoiy institutlarning adekvat harakat qila olmasligi. Bu ikki kuch Amerika pragmatizmi va individualizmi bilan qo'shilib, o'ziga xos ilmiy va amaliy kasbiy psixologiyani yaratdi[1].

Maktab psixologiyasi universitetlarda bolalar klinikalarining tashkil etilishi bilan bir vaqtda tug'ildi; bolalar o'rtasidagi individual farqlarni va bu farqlarning ta'lim va xulq-atvorga ta'sirini o'rganish uchun davlat maktablarida shunga o'xshash klinikalar tashkil etilgan. 1910 yilda amaliy ta'lim psixologiyasining rivojlanishiga asos solgan birinchi "Ta'lim psixologiyasi jurnali" paydo bo'ldi. Bolalar klinikalarida va o'quv psixologiyasidagi psixometrik tadqiqotlar maktab psixologiyasining ikkita asosiy nazariy va amaliy manbalariga aylandi. Birinchi maktab psixologi 1915 yilda Konnektikut ta'lim departamenti tomonidan tayinlangan.

Maktab psixologiyasining rivojlanishiga Amerika Qo'shma Shtatlarida majburiy ta'limning joriy etilishi sezilarli ta'sir ko'rsatdi, bu o'qituvchilar oldiga turli xil jismoniy va ruhiy salomatlik holati bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalash vazifasini qo'ydi. Rivojlanishda kechikishlar bo'lgan bolalar va nogironlar uchun maxsus ta'limni tashkil etish zarurati tug'ildi. 20-asr boshlarida Amerika psixologik muhitida segregatsiya mafkurasi hukmronlik qildi va psixologlar o'z vazifasini millatning "inson kapitali"ni tashkil etuvchi qobiliyatli bolalar bilan qobiliyatsiz bolalarni farqlashda ko'rdilar. Psixologik klinikalar ortda qolganlarni o'rta va iqtidorli bolalardan ajratib turadigan pedagogik saralash xonasi vazifasini bajaradi deb taxmin qilingan edi. Ushbu segregatsiya amaliyoti butun asr davomida

kuzatilib, asta-sekin bolalarni kengroq ijtimoiy kontekstga kiritish mafkurasiga yo'l ochdi. Shunga qaramay, statistik ma'lumotlar maxsus maktablarda o'qiyotgan bolalar sonining barqaror o'sib borayotganini ko'rsatmoqda: agar 1922 yilda ular 26 mingdan ortiq bo'lsa, hozir ularning soni 5 milliondan oshdi.

Amaliyot sohasi sifatida maktab psixologiyasi 19-asrda paydo bo'lgan bo'lsa-da, u 1945-yilgacha maktab psixologlari bo'limi tashkil etilgunga qadar rasmiy maqomga ega bo'lmadi va nihoyat 1969 yilda Maktab psixologlari milliy assotsiatsiyasi (NASP) tashkil etilishi bilan shakllandi. Shu bilan birga, maktab psixologlari Amerika Professional Psixologiya Kengashidan (ABPP) ustav maqomiga ega bo'lishdi.

Bolalarni o'qitish va tarbiyalash mavjud ilmiy-psixologik bilimlarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi uchun ta'lim tizimida psixologik xizmat tashkil etilmoqda va faoliyat ko'rsatmoqda. Uning xodimlari go'daklikdan to katta maktab yoshigacha bolaning taqdiri, uning ta'lim va tarbiyasi bilan bog'liq masalalarni hal etishda bevosita ishtirok etadi. Bolaning butun hayoti davomida u tug'ilgan paytdan boshlab maktabni tugatgunga qadar u professional psixologlarning diqqat markazida bo'lishi kerak. Bu vaqt davomida bolaning psixologik rivojlanishini muntazam ravishda kuzatib borish kerak. Uning davomida muntazam ravishda psixologik ko'riklar o'tkazilib, bolaning aqliy rivojlanish xususiyati baholanadi, uning ta'lim va tarbiyasi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilib, ularning bajarilishi nazorat qilinadi.

Psixologik xizmat ta'lim tizimining uzviy tarkibiy qismi bo'lib, bolalarning intellektual va shaxsiy imkoniyatlarini, ularning layoqati, qobiliyati, qiziqishlari hamda moyilligini o'z vaqtida aniqlash, ta'lim va tarbiyalashda maksimal darajada foydalanishni ta'minlaydi.

Psixologik xizmat shuningdek, bolalarning psixologik rivojlanishining zaxiralarini o'z vaqtida aniqlash, ularni o'qitish va tarbiyalashda amalga oshirishni ta'minlashi shart.

Ta'limda psixologik xizmat ko'plab mamlakatlarda mavjud bo'lib, bolani maktabgacha yoshdan to bitiruvgacha bo'lgan butun ta'lim va tarbiya tizimini qamrab oladi va deyarli bir asrlik tarixga ega.

Psixologik xizmat 19-asrning boshidan rivojlana boshlagan va hozirgi vaqtda zamonaviy psixologiyaning eng muhim va samarali sohalaridan biri bo'lgan Qo'shma Shtatlarda eng ko'p namoyon bo'ladi [2].

Qo'shma Shtatlardagi maktab psixologi shtati ta'lim departamentida shunga o'xshash xizmatni talab qiladigan qonunlarda mustahkamlangan. Ushbu bo'lim maktab psixologlarini attestatsiyadan o'tkazishga ruxsat beradi.

Qo'shma Shtatlardagi birinchi amaliyotchi psixologlar o'z-o'zini tarbiyalash muammolarini o'rgangan eksperimental psixologlar edi. Ammo tez orada maktab

psixologik xizmatining asosiy vazifalari o'lchov va sinovga aylandi va asosiy vazifa bolalarni maxsus dasturlarda o'qitish uchun tanlash edi.

Amerika maktablarida test sinovlarining keng tarqalgan amaliyoti va birinchi navbatda, intellekt koeffitsientini (IQ) aniqlash uchun testlar, xususan, gidlar xizmatining paydo bo'lishi va rivojlanishiga hissa qo'shdi.

20-asr boshlarida o'quvchilarni tanlashda, ularni guruhlarga taqsimlashda, kasb tanlashda yordam berish vazifasini qo'ygan maxsus xizmat paydo bo'ldi. Bunday xizmat Frenk Parson tomonidan tashkil etilgan. 1908 yilda Bostonda yoshlar uchun birinchi martaba yo'naltirish byurosi ochildi - bu kelajak gidlar xizmatining prototipidir.

Kasbiy maslahat nazariyasi rivojlandi va takomillashtirildi va tez orada Amerika Qo'shma Shtatlarining har bir shtatida faoliyat doirasi ancha kengroq bo'lgan maxsus "yo'l xaritasi" bo'limlari paydo bo'ldi. Ular tuman maktab psixologik xizmati faoliyatini muvofiqlashtirib, barcha masalalar bo'yicha maslahatlashadilar.

Har bir maktab okrugi, shuningdek, alohida tumanlar o'zining "yo'l xarita" dasturlarini ishlab chiqadi; Umuman olganda, ularning vazifalari har bir o'quvchining salohiyatini to'liq rivojlantirishga ko'maklashish sifatida shakllantirilgan. Buning uchun maktablarda maxsus komissiyalar tuzilib, ular tarkibiga direktor o'rinbosari bilan, xizmatning bosh mutaxassisi – maslahatchi (maslahatchi – maslahatchi) va bolalar uchun obro'li bo'lgan bir qancha tajribali o'qituvchilar kiradi. Bunday komissiyaning vazifasi maktab o'quvchilarining muammolarini, ularni nima tashvishga solayotganini, nima qiziqtirayotganini va hokazolarni o'rganishdir. Keyin olingan ma'lumotlarni hisobga olgan holda xizmat faoliyati dasturi ishlab chiqiladi. "Boladan" ishni rejalashtirish (uning qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab) "yo'l-yo'riq" xizmatini moslashuvchan va samarali tizimga aylantiradi. Xizmat ko'rsatish sohasiga odamlarning katta doirasi jalb qilingan. Dasturning asosiy tamoyili - individual javobgarlik. Har bir maktab xodimi (nafaqat o'qituvchi) dasturning maqsadlarini, undagi funksiyalarini va faoliyatini aniq tushunishi kerak.

Kanadada qanday qilib psixolog bo'lish mumkin?

Psixologlar nafaqat yuqori talabga ega, balki ular 2021 yilda Kanadadagi eng yuqori maoshli kasblardan biri hisoblanadi [3].

Kanada Ruhiy salomatlik assotsiatsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, har yili besh kanadalikdan biri ruhiy salomatlik muammosiga duch keladi. Bundan tashqari, odamlar hozirda har qachongidan ham ko'proq yordamga muhtoj, chunki koronavirus pandemiyadan bevosita yoki bilvosita zarar ko'rgan odamlarga bosim o'tkazishda davom etmoqda. Bundan tashqari, nafaqat psixologlarga talab yuqori, balki ular 2021 yilda Kanadadagi eng yuqori maoshli ishlardan biri hisoblanadi.

Psixologlar Kanadada qanday faoliyat bilan shug'ullanishadi?

Psixologlar tadqiqot, amaliyot va ta'lim orqali odamlarning fikrlashi, hissiyotlari va o'zini tutishlari bilan bog'liq keng ko'lamli sohalarda ishlaydi. Bundan tashqari, ular shaxslar, klublar, oilalar va yirik davlat va sanoat tashkilotlari muammolariga ham jalb qilinishi mumkin.

Qizig'i shundaki, ba'zi psixologlar odamlardan ko'ra hayvonlarni o'rganishni afzal ko'rishadi. Quyida psixologlar tadqiqot va amaliyot olib boradigan masalalardan ba'zilari keltirilgan:

Depressiya, xavotirlanish, fobiya va boshqa ruhiy salomatlik muammolari; xulq-atvorning nevrologik, genetik, psixologik va ijtimoiy determinantlari;

salomatlik va kasalliklarni boshqarishga ta'sir qiluvchi psixologik omillar; salomatlikning psixologik determinantlari hamda salomatlik va kasalliklarni boshqarishga ta'sir qiluvchi psixologik elementlar;

ruhiy-ijtimoiy o'zgaruvchilar kasallikning oldini olish va jismoniy salomatlikda rol o'ynaydi;

nogironlik va surunkali kasalliklarga moslashish; nogironlik va surunkali kasalliklarga rehabilitatsiya va moslashish;

Degenerativ miya kasalliklari va miya shikastlanishlari og'riqni his qilish va davolash;

Jismoniy muammolar va kasalliklar (masalan, qandli diabet, yurak xastaligi, insult) psixologik o'zgaruvchilar bilan bog'liq.

davolab bo'lmaydigan kasalliklarning psixologik oqibatlari va hayotning oxirida bemorlarni parvarish qilish.

Shunday qilib, xorijiy ta'lim tizimida psixologik xizmatning o'ziga xos jihatlari haqida tasavvur paydo bo'ldi.

Adabiyotlar

1. Nishanova Z.T. Psixologik xizmat. Psixokorreksiya. – T. Ijod-Press. 2019.
2. https://otherreferats.allbest.ru/psychology/00201045_0.html. Психологическая служба в Соединенных Штатах Америки и других зарубежных странах
3. <https://workstudyvisa.com/ru/psychologist-canada/>